

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 12^{ΗΣ} ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1981

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΚΑΡΜΙΡΗ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.— **Τὰ δύο χαλκὰ ἀγάλματα τοῦ Ριάτσε.** Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Κωνστ. Τρυπάνη*.

Εἶναι πιά πασίγνωστα τὰ δυὸ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ χάλκινα ἀγάλματα, ποὺ βρέθηκαν πρὶν ἀπὸ ἑννέα χρόνια στὸ Ἰόνιο Πέλαγος κοντὰ στὸ Ριάτσε τῆς Ἰταλίας καὶ ποὺ μετὰ ἀπὸ εἰδικὸ καθαρισμὸ καὶ συντήρηση τὰ εἶχαν ἐκθέσει πρὶν λίγο στὴ Φλωρεντία καὶ στὴ Ρώμη, καὶ ποὺ τώρα, καθὼς πληροφοροῦμαι, βρίσκονται στὸ μουσεῖο τοῦ Reggio τῆς Καλαβρίας.

Οἱ θαυμάσιοι αὐτοὶ ἀνδριάντες «αὐστηροῦ ρυθμοῦ»¹, ποὺ οἱ εἰδικοὶ τοὺς θεωροῦν Ἀττικὰ ἔργα τοῦ πέμπτου αἰῶνα π. Χ., ἐσημείωσαν ρεκόρ στὴν προσέλευση τοῦ κοινοῦ σὲ Ἰταλικὴ ἔκθεση — 1.000.000 περίπου θεατές, ἢ μᾶλλον προσκυνητές, τὰ ἐπισκεύθηκαν στὴ Φλωρεντία καὶ ἀκόμη περισσότεροι στὴ Ρώμη — πράγμα ποὺ φανερῶνει ὅτι ἡ μεγάλη τέχνη ἐπιβάλλεται σὲ ὅλους καὶ ὄχι μόνο σὲ μιὰ μειοψηφία καλλιεργημένων ἀνθρώπων.

Τὰ δύο αὐτὰ ἀγάλματα πολεμιστῶν ἢ ἡρώων εἶναι λίγο μεγαλύτερα ἀπὸ τὸ φυσικὸ μέγεθος — ἔχουν ὕψος δύο περίπου μέτρα — καὶ κρατοῦσαν ἀσπίδες καὶ πιθανότατα δόρυ ἢ ἀκόντιο, τὸ ἓνα, καὶ φάσγανο τὸ ἄλλο ποὺ ἔχουν χαθεῖ. Τὸ πρῶτο — γνωστὸ ὡς τὸ ἄγαλμα Α — ἔχει ταινία γύρω ἀπὸ τὰ μαλ-

* C. TRYPANIS, **The two bronze statues of Riace.**

1. Τὰ μόνα ἄλλα πρωτότυπα ἔργα αὐστηροῦ ρυθμοῦ ποὺ ἔχουν διασωθεῖ εἶναι ὁ Ζεὺς (ἢ Ποσειδῶν) τοῦ Ἀρτεμισίου (τώρα στὸ Ἑθνικὸ Μουσεῖο), ὁ Ἡνίοχος τῶν Δελφῶν καὶ τὸ Chatsworth Head τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου.

λιά του, πάνω από την οποία πιθανότατα υπήρχε στεφάνι, ενώ το άλλο — γνωστό ως το άγαλμα Β — φορούσε άττικό κράνος που λείπει, και για το οποίο δημοσιογραφικές πληροφορίες αναφέρουν ότι έχει βρεθεί και τελευταίως πωληθεί στο Μουσείο Paul Getti του Malibu της Καλιφορνίας. Και τα δύο έχουν τα χείλια και τις θηλές του στήθους από κοκκινωπό θρείχαλκο, και του ενός τα επάνω δόντια που φαίνονται (του Α) είναι σκεπασμένα με άσήμι. Και τα δύο πρόσωπα έχουν άσημένιες βλεφαρίδες και περίτεχνα μάτια, καμωμένα από ήμιπολύτιμα υλικά, έλεφαντόδοντο, μια λαμπρή ύαλοειδή μάζα και ήλεκτρο για τις κόρες. Τα σώματα και οι κεφαλές έχουν εύτυχως διασωθεί σε θαυμάσια κατάσταση, ο καθαρισμός όμως έδειξε ότι του ενός (του Β) ο δεξιός βραχίονας είναι νεώτερη προσθήκη, που άσφαλώς θα έγινε όταν κάποτε ο άρχικος καταστράφηκε ίσως από κάποιο σεισμό ή άλλη αίτία. Και τα δύο αγάλματα είναι φανερά έργα του ίδιου καλλιτέχνη, μ' όλο που έχουν διατυπωθεί και για αυτά διάφορες γνώμες (π. χ. του Cagianno de Azevedo ή του Massimo Pallottino).

Τα άριστουργήματα αυτά έχουν προβληματίσει άρχαιολόγους και τεχνοκρίτες για το ποιός γλύπτης τα έπλασε καθώς και για τον τόπο από όπου τα πήραν οι Ρωμαίοι, όταν τα φόρτωσαν στο καράβι που βούλιαξε κοντά στις άκτες της Καλαβρίας. Ο διαπρεπής άρχαιολόγος καθηγητής Βέρνερ Φούξ, που έχουμε την τιμή να είναι σήμερα μαζί μας, και που από την άρχή που βρέθηκαν έπισταμένα μελέτησε τα δύο αυτά αγάλματα, αλλά και άλλοι (όπως π. χ. ο Guiseppe Foti) πιστεύουν ότι είναι και τα δύο έργα του Φειδίου². άλλοι πάλι τα αποδίδουν στον Πολύκλειτο, τον Μύρωνα ή τον Πυθαγόρα του Ρηγίου και άλλοι σε άλλους από τους μεγάλους Έλληνες γλύπτες των κλασσικών χρόνων. Σχεδόν όμως όλοι συμφωνούν ότι προέρχονται από την Ελλάδα. Κατά τον καθηγητή Φούξ ή απόδοση στον Φειδία ένισχύεται και από την κόμωση και τη γενειάδα της μορφής Α, δηλαδή μαλλιά χωρισμένα τακτικά με έλαφρους κυματισμούς στο πάνω μέρος του κεφαλιού που κάτω πέφτουν κατσαρά πλαισιώνοντας μαζί με τη γενειάδα το πρόσωπο — που τη συναντούμε και στις μορφές της ανατολικής ζωφόρου του Παρθενώνος (άρ. 43, 45, 46).

2. Πρβλ. Καθημερινή, Τετάρτη 26 Αυγούστου 1981, και Καθημερινή 8-9 Νοεμβρίου 1981 (Άρθρο της κυρίας Άθηνās Καλογεροπούλου, που είναι συνέντευξη της κυρίας Καλογεροπούλου με τον καθηγητή Φούξ βασιζόμενη στην ανακοίνωσή του που έκαμε προς τιμήν των 60 χρόνων του Ούλριχ Χάουσμαν, καθηγητού της άρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Τυβίγγης).

Καὶ ὁ καθηγητὴς Φοῦξ καὶ ἄλλοι ποὺ ἀποδίδουν τὰ δύο αὐτὰ ἀγάλματα στὸ Φειδία προχωροῦν καὶ πιὸ πέρα καὶ λέγουν, ὅτι πιθανότατα εἶναι δυὸ ἀπὸ τὶς δέκα τρεῖς ἀρχικὲς μορφές τοῦ μεγάλου ἀναθήματος ποὺ εἶχαν κάμει οἱ Ἀθηναῖοι στοὺς Δελφοὺς γύρω ἀπὸ τὸ 455 π. Χ. γιὰ νὰ ἀποθανατίσουν τὴ νίκη τους ἐναντίον τῶν Περσῶν στὸ Μαραθώνα καὶ γιὰ νὰ τιμήσουν τὸ Μιλτιάδη· στὸ ἀφιέρωμα αὐτὸ ἐπρόσθεσαν ἀργότερα καὶ ἄλλες μορφές, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν νέων Ἐπωνύμων Ἡρώων φυλῶν τῆς Ἀττικῆς, τοῦ Ἀντιγόνου καὶ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, καὶ ἔτσι συμπληρωμένο σὲ 16 μορφές τὸ εἶδε ὁ Πανσανίας γύρω ἀπὸ τὸ 150 μ. Χ.

Τὸ ἀφιέρωμα αὐτὸ — τὸ ἀρχικὸ τῶν δέκα τριῶν μορφῶν — ἦταν ἔργο τῶν νεανικῶν χρόνων τοῦ Φειδίου, καὶ παρουσίαζε τὸ Μιλτιάδη, τὸ νικητὴ τοῦ Μαραθώνα στὸ κέντρο, πλαισιωμένο ἀπὸ δέκα Ἐπωνύμους Ἡρώας καὶ Βασιλεῖς τῶν Ἀθηνῶν (Κόδρος, Θησεύς, Φιλέας (Φιλεύς)). Οἱ Ἐπώνυμοι ἦσαν οἱ μυθικοὶ γενάρχες τῶν δέκα φυλῶν τῆς Ἀττικῆς στίς ὁποῖες χωρίστηκε ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀπὸ τὸν Κλεισθένη τὸ 508 π. Χ. (ἀπὸ αὐτοὺς ἀναφέρει ὁ Πανσανίας, Χ.10.1., τοὺς Ἐρεχθέα, Κέκροπα, Πανδίωνα, Λεών, Ἀντίοχον, Αἰγέα, Ἀκάμαντα) καὶ δύο θεοὺς, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἀθηνᾶ. Τὴν ὁμάδα τῶν ἐπιβλητικῶν αὐτῶν χαλκῶν ἀγαλμάτων τὴν εἶχαν στήσει οἱ Ἀθηναῖοι ἀριστερὰ στὴν ἀρχὴ τῆς Δελφικῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ, ἔτσι ποὺ νὰ τὴν θαυμάζουν ὅλοι οἱ προσκυνητές μόλις ἔμπαιναν στὸ τέμενος τῶν Δελφῶν γιὰ νὰ ἀνεβοῦν πρὸς τὸ ναό. Τὴ γνώμη αὐτὴ — ὅτι δηλαδὴ ἀνήκουν τὰ δύο ἀγάλματα στὸ ἀφιέρωμα τῶν Ἀθηναίων στοὺς Δελφοὺς — τὴν ἐνισχύει καὶ πάλι ὁ καθηγητὴς Φοῦξ ἀπὸ ἓνα ρωμαϊκὸ σφραγιδόλιθο τῆς Αἰδελβέργης ποὺ εἰκονίζει ἓνα κεφάλι (ἀνάλογο μὲ τὸ κεφάλι τοῦ ἀγάλματος Α) μὲ ταινία πάνω στὴν ὁποία εἶναι γραμμένο τὸ ὄνομα Κόδρος, τοῦ μυθικοῦ βασιλῆ τῆς Ἀττικῆς. Καὶ ὁ Κόδρος περιλαμβανόταν στίς μορφές τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ἀναθήματος τῶν Δελφῶν μαζί μὲ τὸ Θησέα καὶ τὸ Φίλαιο (ἢ Φιλέα), γεννάρχη τῶν Φιλαϊδῶν, τὸν ὁποῖο θεωρεῖ ὁ καθηγητὴς Φοῦξ ὅτι πιθανὸν παριστάνει τὸ ἄγαλμα Β. Ἀντιθέτως ὁ καθηγητὴς Ἀντώνιο Τζουλιάνο, ποὺ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τότε ποὺ βρέθηκαν ἐμελέτησε τὰ ἀγάλματα, θεωρεῖ ὅτι ἡ μορφὴ Β εἰκονίζει τὸ Μιλτιάδη. Πρέπει ἴσως νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι τὸν εἰκαστικὸ τύπο τοῦ μυθικοῦ ἥρωα τῆς Ἀττικῆς, ὅπως θὰ παρουσιαζόταν σ' αὐτὸ τὸ ἀνάθημα, τὸν εἶχαν ἀναζητήσει ἀπὸ καιρὸ πολλοί, καὶ εἶχε ἤδη ἀπομονωθεῖ ἀπὸ τὸν Ἑρנסτ Μπέργκερ, σωστὰ κατὰ τὴ γνώμη τοῦ κ. Φοῦξ, ποὺ ἐρεῦνησε τὸ κεφάλι τύπου Μπαρμπερίνι - Μίλλες σὲ ἀντίγραφα τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Γιὰ τὸ ἄγαλμα Α ἔχουν προταθεῖ τὰ ὀνόματα τοῦ Κόδρου, ὅπως εἶδαμε, τοῦ Ἐρεχθέως, τοῦ Πανδρίονος, τοῦ Κέκροπος, τοῦ Αἰγέως, πάντως ἐνὸς ἀπὸ

τοὺς μυθικοὺς βασιλιάδες τῆς Ἀττικῆς. Κανένα ἀπὸ αὐτὰ ὅμως δὲν εἶναι βέβαιο.

Ἄς ἀφήσουμε τώρα γιὰ λίγο τὸ περίφημο αὐτὸ ἀνάθημα τῶν Ἀθηναίων στοὺς Δελφούς, καὶ ἄς ἔλθομε στὸν κύριο σκοπὸ τῆς σημερινῆς μου ἀνακοίνωσης ποὺ εἶναι ἡ συσχέτιση μετὰ τὰ δύο χαλκὰ ἀγάλματα τοῦ Ριάτσε ἐνὸς μικροῦ χαλκοῦ ἀγαλμάτιου τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ποὺ βρίσκεται στὸ Wadsworth Athenaeum, στὸ μουσεῖο τοῦ Hartford τῆς Πολιτείας Connecticut τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Καθ' ὅσον γνωρίζω ἡ καλύτερη δημοσίευση τοῦ εὐρήματος τούτου ἔχει γίνεи ἀπὸ τὸν Erwin Bielefeld στὸ *Antike Plastik*, Βερολῖνο 1962, τόμος Α', σελ. 39 κ. ἐξ., ἀπ' ὅπου ἐπῆρα καὶ τὶς φωτογραφίες ποὺ σᾶς παρουσιάζω.

Τὸ ἀγαλμάτιο εἶναι, ὅπως ἀνέφερα, χάλκινο, ἔχει ὕψος 29 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου, καὶ βρέθηκε στὴν κοίτη τοῦ Τιβέρεως κοντὰ στὴ Ρώμη. Οἱ βλάβες του εἶναι εὐτυχῶς ἐλάχιστες, τοῦ λείπουν δηλαδὴ μόνο λίγα δάχτυλα καὶ ἀπὸ τὰ δύο χέρια, ἓνα μέρος τῆς κορινθιακῆς περικεφαλαίας ποὺ φορεῖ, ἡ ἀσπίδα ποὺ κρατοῦσε στὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ ὅ,τι κρατοῦσε στὸ δεξι, ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἦταν ἡ δόρυ — τὸ πιθανότερο — ἢ φάσγανο. Ἡ χρονολόγηση τοῦ ἔργου εἶναι δύσκολη, ἐκεῖνο ὅμως ποὺ εἶναι βέβαιο εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ ρωμαϊκὸ ἀντίγραφο ἑλληνικοῦ ἔργου τοῦ πέμπτου αἰῶνα π. Χ., πιθανόν, μάλιστα λέγουν οἱ μελετητές του, τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 5ου αἰῶνα, διότι θέλουν νὰ τὸ τοποθετήσουν μετὰ τὸ γνωστὸ ἀνδριάντα τοῦ Περικλέους, τοῦ ὁποῦ μεταγενέστερη προτομὴ ἔχομε, καὶ διότι βρίσκουν ὅτι τὸ σῶμα ἔχει κυματισμὸ καὶ ρευστότητα ἀπίθανη στὴν παλαιότερη πλαστικὴ τοῦ πέμπτου αἰῶνα.

Καὶ διερωτᾶται ὁ Bielefeld: «Εἶναι παρὰστασις ἥρωα ἴσως τοῦ Αἴαντα ἢ τοῦ Διομήδη; Ὅτι εἶναι πιθανότατα ἥρωας καὶ ὄχι θνητὸς ὁ ἀπεικονιζόμενος», μᾶς λέγει, «φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴ γυμνότητα τῆς μορφῆς». Δὲν ἀποκλείει, ὅμως, καὶ τὴ δυνατότητα νὰ ἔχομε ἐδῶ τὴν ἡρωϊκὴ ἀναπαράστασις Ἀθηναίου στρατηγοῦ, πράγμα ποὺ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Martin Robertson στὴν ὥραία πρόσφατη Ἱστορία του τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης³ προσθέτοντας: «The original of this work was certainly not Pericles, but a later statue; probably however, it echoes the same general type. (Τὸ πρότυπο αὐτοῦ τοῦ ἔργου δὲν ἦταν βέβαια ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ κάποιος μεταγενέστερος ἀνδριάντας, ποὺ πιθανὸν ὅμως νὰ ἀπηχεῖ τὸν ἴδιο τύπο). Πάντως καὶ οἱ δύο ἐπιμένουν ὅτι εἶναι τύπος ποὺ δὲν γνωρίζομε. Στὴν ἐρώτηση τοῦ Bielefeld «*könnte aber ein solcher*

3. A History of Greek Art, Cambridge 1975, τόμ. Α', σελ. 336 κ. ἐξ.

mann vollig unbekleidet erscheinen» (θὰ μπορούσε ὅμως ἕνας τέτοιος ἄνδρας νὰ παρουσιασθεῖ τελείως γυμνός;) πρέπει νὰ αντιπαραθέσουμε τὸν τύπο τοῦ γυμνοῦ «στρατηγοῦ» μὲ περικεφαλαία καὶ δόρυ πὺν ἐπισήμανε ὁ G. Lippild ἀπὸ δακτυλιόλιθους τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων πὺν ἔχει ἀσφαλῶς Ἑλληνικὴ κλασσικὴ προέλευση. «Ποιὸς ὅμως ἄραγε νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ στρατηγός;», καταλήγει ὁ Bielefeld γιὰ τὸ ἀγαλμάτιό μας, «πὺν κάποιος ρωμαῖος, ὁ ὁποῖος δὲν μπορούσε νὰ ἀποκτήσει τὸ πρωτότυπο, παρήγγειλε τὸ μικρὸ χαλκὸ ἀντίγραφο γιὰ νὰ τὸ ἔχει δικό του;».

Καὶ χωρὶς αὐτοψία τῶν ἀγαλμάτων — ἡ ὁποία εἶναι βεβαίως πάντοτε ὁ ἰδανικὸς τρόπος γιὰ νὰ ἐξακριβωθοῦν οἱ ὁμοιότητες — μπορούμε ἀπὸ τὶς φωτογραφίες τους καὶ μόνο νὰ διαπιστώσουμε τὴ συγγένεια τοῦ μικροῦ ρωμαϊκοῦ ἀντίγραφου μὲ τὰ δύο ἀριστουργήματα τοῦ Ριάτσε, ὅπου καὶ πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὸν τύπο πὺν γύρευαν νὰ βροῦν ὁ Bielefeld καὶ ὁ Robertson. Στάση, ὀπλισμός, ἡρωϊκὴ γυμνότητα, ὅλα τὰ ἴδια. Δὲν εἶναι ὅπως φαίνεται τύπος πολεμιστοῦ μαχόμενου, πολεμιστοῦ ἐν δράσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἥρωα ἐν ἡρεμία.

Καὶ γεννῶνται εὐθὺς τὰ ἀκόλουθα ἐνδιαφέροντα ἐρωτήματα. Μήπως τὸ ἑλληνικὸ πρότυπο τοῦ ρωμαϊκοῦ ἀγαλμάτιου ἦταν ἄλλος ἕνας ἥρωας ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀνάθημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται καὶ οἱ δύο τοῦ Ριάτσε; Διότι ἡ ὁμοιότητα εἶναι πρόδηλη καὶ παραλλαγὴς βεβαίως θὰ ὑπῆρχαν ἂν τὸ ἀφιέρωμα εἶχε πολλοὺς ἀνδριάντες Ἀττικῶν Ἡρώων, τὸν ἕνα δίπλα στὸν ἄλλον. Μήπως πράγματι ἔχομε ἐδῶ τὸ ἀντίγραφο ἀπὸ ἄλλον ἕνα τῶν Ἑπωνύμων Ἡρώων ἀπὸ τὸ περίφημο ἐκεῖνο ἀνάθημα τῶν Ἀθηναίων στοὺς Δελφούς, ἐπηρεασμένο ἴσως καὶ ἀπὸ τὴ «ρευστότητα» τῆς μεταγενέστερης πλαστικῆς, πὺν θὰ γνῶριζε ὁ ἀντιγραφεὺς; Καὶ ἐὰν ἔχει σωθεῖ ἕνα μόνο ἀντίγραφο ἀπὸ τόσες μορφές πὺν εἶχε τὸ ἀνάθημα ἐκεῖνο, μήπως ἔχομε τὸ ἀντίγραφο ὅχι ἐνὸς τῶν Ἑπωνύμων Ἡρώων, ἀλλὰ τῆς κεντρικῆς μορφῆς, δηλαδὴ τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Μιλτιάδου; Ἔτσι θὰ ἦταν πραγματικὰ ἀντίγραφο Ἀθηναίου στρατηγοῦ, ὅπως πιστεύουν οἱ Bielefeld καὶ Robertson, οἱ ὁποῖοι δὲν μπορούσαν νὰ ἐντοπίσουν τὸ πρωτότυπο.

Τὸ πρωτότυπο αὐτὸ ἴσως νὰ ἔφθασε σῶο στὴν Ἰταλία μὲ ἄλλο καράβι καὶ νὰ μὴν εἶχε τὴν τύχη τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Ριάτσε. Ἡ ἀκόμη τὸ ρωμαϊκὸ ἀντίγραφο πὺν ἔχομε νὰ ἔγινε στὴν Ἑλλάδα καὶ ὅχι στὴν Ἰταλία.

Ἄν ἡ μορφὴ πὺν ἀντίγραψε τὸ ρωμαϊκὸ αὐτὸ ἀγαλμάτιο ἦταν τοῦ Μιλτιάδου, ἡ ἡρωϊκὴ γυμνότητα θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ ἀπὸ τὴ συμπερίληψή του σὲ μνημεῖο μαζί μὲ τοὺς Ἑπώνυμους Ἡρώες, ὅτι δηλαδὴ ἴσως τὸν εἶδε ὁ Φειδίας σὰν ἄλλον ἕνα σχεδὸν μυθικὸ ἥρωα, σωτήρα τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἔτσι νὰ ἄρχισε ὁ τύπος τοῦ γυμνοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ μὲ κορινθιακὸ κράνος, ἀσπίδα

καὶ δόρυ ἢ φάσγανο· θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἐνῶ ὁ ἕνας Ἐπώνυμος Ἡρώας τοῦ Ριάτσε (ὁ Β) φοροῦσε αἰτικό κράνος, τὸ πρότυπο τοῦ ρωμαϊκοῦ ἀγαλμάτιου φορεῖ κορινθιακὸ κράνος, καὶ κατὰ σύμπτωση κορινθιακὸ εἶναι καὶ τὸ κράνος τοῦ Μιλτιάδου πού ἀφιέρωσε στὴν Ὀλυμπία «τῷ Δίῳ» καὶ πού σώζεται ἀκόμη στὸ Μουσεῖο τῆς Ὀλυμπίας.

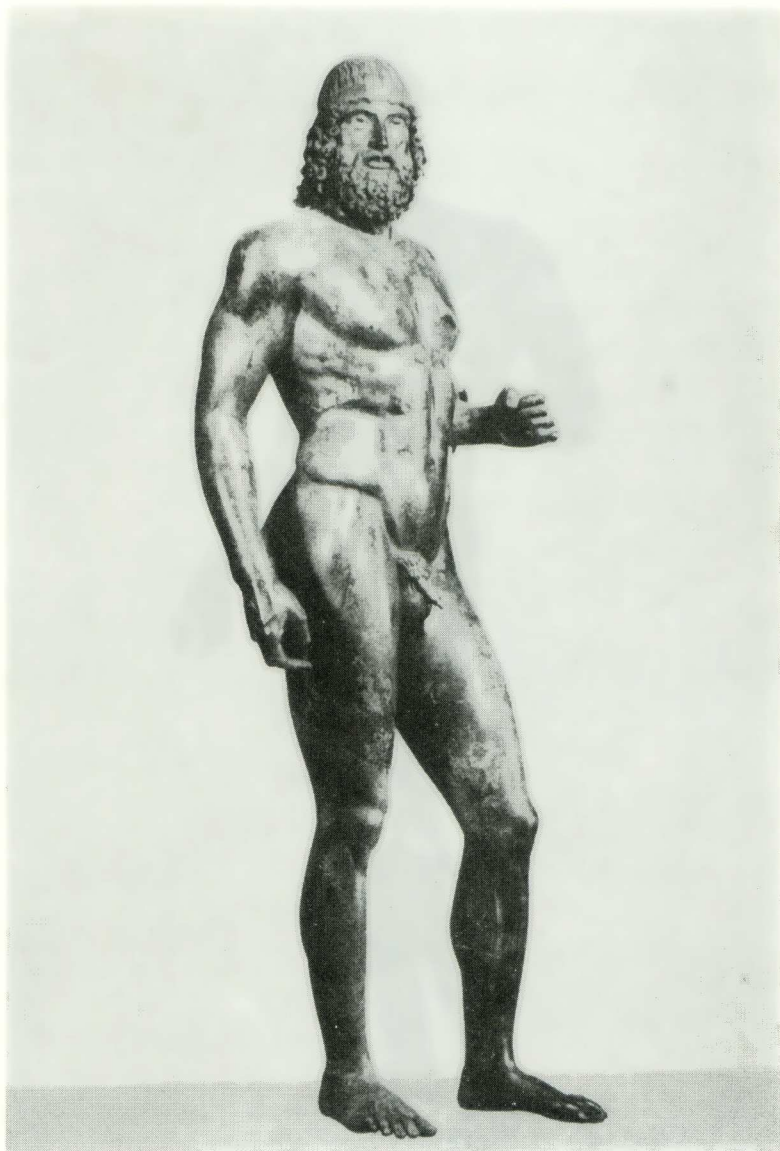
Αὐτὰ ὅλα εἶναι βέβαια μόνο ὑποθέσεις, μόνο δυνατότητες. Βέβαιο εἶναι ὅμως νομίζω ὅτι πρέπει νὰ συσχετίσῃ τὸ πρότυπο τοῦ ρωμαϊκοῦ ἀγαλμάτιου τοῦ μουσείου τοῦ Hartford μὲ τὸ ἀφιέρωμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται τὰ ἀγάλματα τοῦ Ριάτσε, καὶ ὅτι ἀπὸ ἐκεῖνα πιθανότατα ἀρχίζει ὁ τύπος τοῦ γυμνοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ μὲ περικεφαλαία, δόρυ ἢ φάσγανο καὶ ἀσπίδα πού βρίσκομε στὰ νεώτερα μνημεῖα. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ νέο στοιχεῖο πού ἔχω νὰ προσφέρω.

S U M M A R Y

The purpose of this paper is to draw attention to the similarity of a small bronze roman statuette now at the Wadsworth Atheneum in Hartford Connecticut, U.S.A., which is a copy of a 5th century b.C. Greek original⁴, with the two 5th century b.C. Greek bronze statues found nine years ago in the sea off Riace and now exhibited at the museum of Reggio in Calabria. It is argued that the type of nude Athenian general, with spear, shield and helmet, which is the prototype of the bronze Hartford statuette, the Pericles statue (of which a roman bust exists), and certain representations on roman genius may be the Miltiades of the great Athenian votive offering set up at Delphi in c. 455 b.C. to celebrate the victory of Marathon, to which work of Phidias the Riace statues also probably belong.

4. Its best publication is to be found in Erwin Bielefeld, *Antike Plastik*, Berlin 1962, vol. I, pp. 39 f.

ΚΩΝΣΤ. ΤΡΥΠΑΝΗ.—ΤΑ ΔΥΟ ΧΑΛΚΑ ΑΓΓΛΜΑΤΑ ΤΟΥ ΡΙΑΤΣΕ

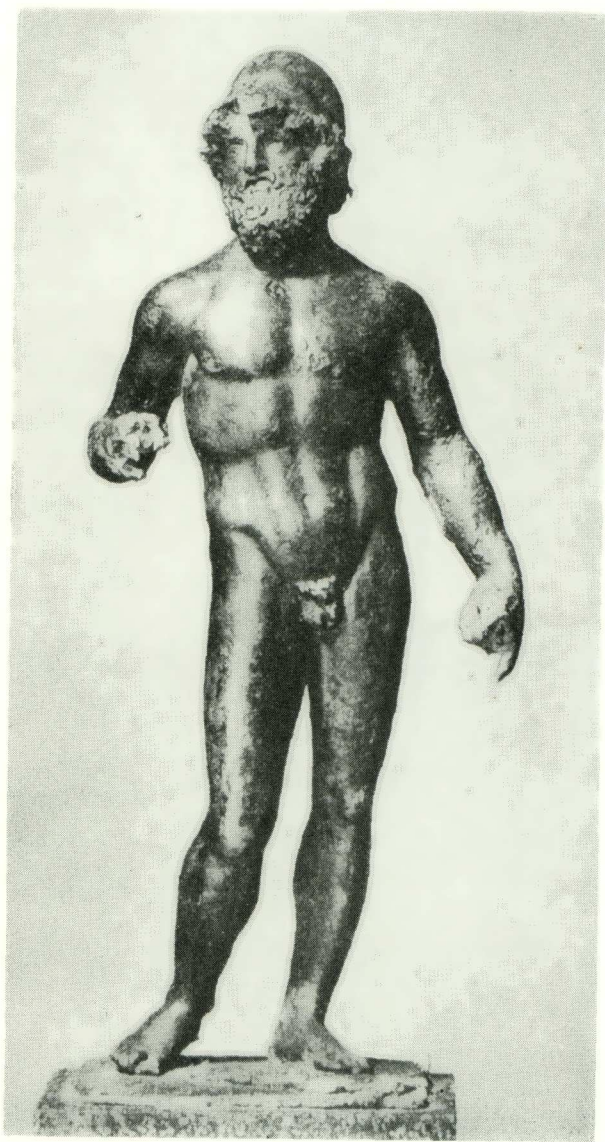

Ἄγαλμα Α.

Ἄγαλμα Β.

ΚΩΝΣΤ. ΤΡΥΠΑΝΗ.— ΤΑ ΔΥΟ ΧΑΛΚΑ ΑΓΓΛΜΑΤΑ ΤΟΥ ΡΙΑΤΣΕ

Ρωμαϊκὸ ἀντίγραφον ἀγάλματος ἑλληνικοῦ τοῦ 5ου αἰῶνα.